

PAHASTA JA PAHUUDESTA

Merja Laitisen ja Johanna Hurtigin toimittama artikkelikokoelma koskettaa vaikeaa ja arkaa aihetta, josta puhuminen sen arkisella nimellä sosiaalityön tieteellisessä yhteydessä on epätavanomaista. Johdantoartikkelissa toimittajat määrittelevät pahan käsitteen tässä teoksessa tarkoittavan sellaisia tekoja, toimintaa ja arkisia käytäntöjä inhimillisissä kohtaamisissa ja suhteissa, joissa ”ihminen tietoisesti tai tiedostamattomasti toisen kokemuksesta ja hyvinvoinnista välittämättä aiheuttaa hänelle tunteen pahan läsnäolosta”.

Ammattilaisareenoita on leimannut pyrkimys myönteiseen ajatteluun, eikä tässä ajassa ole helppo käyttää käsitettä, jolla on moralistinen lataus. Pahuudesta keskusteleminen tarkoittaa tarttumista kristillisyyteen sitoutuvan länsimaisen kulttuurin yhteen tabuun: julistamme tavoittelevamme hyvää, mutta tulemme tehneeksi paha, emmekä kysy, miksi. Länsimaisen kulttuurin dualistisuus hyvän ja pahan jännitekentässä on läsnä kaikilla tasoilla arkisesta ilkeilystä ja kyynisistä puheista maailmanpolitiikan jäsenyntykseksi tarjottuun ”pahan akseliin”.

Tässä kirjassa paha ei käsitteellistetä luontoperäisenä ihmisten ja ihmisyyhteisöjen ominaisuutena, vaan ihmisten keskinäisissä suhteissa muodostuvina toimintoina ja käytäntöinä, jotka tuottavat kokemusta pahasta, joka ulottuu harmista ja pahasta mielestä elämän kestävään traumaan ja jopa elämän tuhoutumiseen. Hyvästä ja pahasta puhuttaessa on puhuttava myös yhteiskunnallisesta oikeudenmukai-

suudesta ja epäoikeudenmukaisuudesta. Kyseisestä yhteydestä artikkelien kirjoittajat ovat alleviivaamattomasti tietoisia.

Ammattiauttamisessa institutionaaliset työkäytännöt ovat yksi lähde, joka voi tuottaa asiakkaille kokemusta pahasta. Anneli Pohjola tarkastelee niitä kriittisiä kohtia, joissa institutionaalinen ja ammatillinen valta alkaa toimia apua tarvitsevien asiakkaiden ja kansalaisten pahaksi. Instituutioasemiin sisältyy määrittelyvaltaa, joka saattaa kääntyä leimaamiseksi. Yleistämällä kadotetaan asiakkaan yksilöllisyys, kun taas kapea yksilöllistäminen voi johtaa syyllistämiseen. Kyseisessä jännitteessä tasapainoilu vaatii korkeaa työmoraalia ja sensitiivistä ammattitaitoa. Pohjola korostaa tiedotetun eettisyyden läpäisevyyttä ammatillisessa työssä, mutta sekään ei riitä turvaamaan hyviä käytäntöjä, jos institutionaaliset puitteet on päätöksin ajettu niin työntekijöitä kuin autettaviakin runteleviksi.

Tarja Pösö pohtii pahan käsitteellistämistä näkökulmanaan konstruktionismin kritiikki. Sosiaalityön teorianmuodostuksessa tulisi kiinnostua niistä kausaaliketjuista, jotka johtavat sosiaalisiin ongelmiin. Yksilötasolla ne tulevat näkyviin sosiaalityön asiakkuuksina. Vaan mitä on siinä välissä? Kirjoittaja toteaa, että yksilön ainutkertainen arvo ihmisenä ei salli kausaalista selittämistä, sillä sen ulottaminen yksilöiden tasoon merkitsee asettumista yleemmäksi ja valmistautumista vallankäyttöön, yksilöllisen elämän murtamiseksi ulkopuolelta. Pösön hienovireisesti kirjoittama artikkeli joh-

taa pohtimaan käsitteiden muodostamisen vaikeutta, joka on myös inhimillisesti arkojen ilmiöiden karttelemista. Siitä pitäisi päästä.

Merja Laitisen artikkeli inestiiin alistettujen ihmisten kokemuksista ja Laura Huttusen artikkeli maahanmuuttajien kokemista vainoista ja kidutuksista ovat kirjan todistusvoimaisimpia tekstejä siitä, että pahuudesta vaikeneminen tarkoittaa traumaattisia muistoja kantavien ihmisten tarkoituksellista työntämistä marginaaliin. Laitisen ja Huttusen artikkelit pohjautuvat empiirisiin tutkimuksiin, ja niissä pääsevät puhumaan ihmiset, joilla pahan kokemus on ollut ja tulee olemaan koko elämän läpäisevä. Heidän äärimmäisissä kokemuksissaan henkilökohtainen ja poliittinen sitoutuvat yhteen. Näitä artikkeleita on vaikea esitellä referoiden. Ne kumpikin ovat ehyesti kirjoitettuja kokonaisuuksia, joiden voima on tekstin harkitussa ja hallitussa syvyydessä.

Unto Matinpöytä kirjoittaa sosiaalityön tekemisestä pahan keskellä. Hän on tehnyt vaativan tyyliratkaisun, kun on valinnut genreeseen ammatillisuudesta nousevan kirjallisen proosan. Se ei valitettavasti toimi lukijaan päin, vaan hautaa alleen kirjoittajansa silminnähden arvokasta kokemusta. Nyt tekstissä menevät sekaisin asiantuntijakirjoittaminen ja yritys kaunokirjallisuuden tavalla kuvata sosiaalityöntekijän arkisia kohtaamisia. Eläytymisen asiakkaan osaan ei kyseisellä metodilla onnistu, ja kirjoittajan oma katselupaikka jää sameaksi. Minua harmittaa pieni yksityiskohdakin: ”Kaikki onnelliset perheet

ovat toistensa kaltaisia, jokainen onneton perhe on onneton omalla tavallaan.” Leo Tolstoin Anna Karenina alkaa tuolla lauseella. Dostojevski ei noin sanoisi.

Juha Perttulan filosofinen teksti puolustaa hyvin paikkaansa artikkelien kokonaisuudessa, mutta se on ristiriitaisella tavalla vaikea. Lukijalla pitäisi olla melko paljon tietoa filosofiasta, ennen kuin artikkelin finessit aukeavat. Toisaalta artikkelin suoma tila ei salli kirjoittajan syventyä laajaan materiaaliinsa kahdesta ihmiskäsityksestä, ja sen vuoksi hän joutuu sanomaan monta syvällistä asiaa yksinkertaistetusti. Lukija hämmentyy.

Martti Lindqvistin artikkeli pahasta, ymmärtämisen rajoista ja auttajan varjosta on kirjoittajansa asiantuntijalaadun mukainen. Lindqvistiä paljon kuulleena ja hänen tekstiensä uskollisena lukijana huomaan hänen tässä artikkelissa toistavan ajatuksiaan hieman uuvuttavasti. Kirjoituksen lopussa hän ottaa esille armon käsitteen, ja siitä olisin

mielelläni lukenut lisää hänen näkemyksiään, varsinkin nyt kun ajat ovat mitkä ovat.

Miten pahasta voi kirjoittaa siten, että ei lisää eikä piilota sitä? Miten kirjoittaa pahasta siten, että sanoma välittyy ilman pateettisuutta, kauhistelevaa moralisointia, myös ilman kaiken hyväksyntää? Riitta Granfelt nostaa tutkija- ja kirjoittajakokemuksistaan kiteytyneen ja aina raikkaan neuvon: on vain kirjoitettava hyvin ja kirkkaasti. Se on mahdollista sen jälkeen, kun on opetellut kuuntelemaan vaikeissa, jopa kauhistuttavissa olosuhteissa eläviä tutkittaviaan – nimenomaan heitä, eikä omia mielikuviaan tai niin sanottua hallitsevaa ajattelua. Kirjoittamisen tasolla se tarkoittaa, että täytyy luopua omista lempi-ilmaisuistaan ja täytyy surmata hellimänsä kielikuvat. Kun antaa tekstissään tilaa tutkittavilleen ja heidän elämänsä teemalle, se on annettava ilman adjektiivipitoisia etu- tai jälkikäitelöselostuksia. Granfelt on kirjoittajana tavoittanut sokeroimatto-

man tyylin, ja siksi hänen tekstinsä ovat sosiaalityön odotetuimpia ja luetuimpia. Tässä artikkelissa hän kertoo kiehtovasti, millä kirjoittamisen periaatteilla ne syntyvät.

Merja Laitinen ja Johanna Hurtig ovat tämän kirjan toimittaessaan ja siihen itse kirjoittaessaan tehneet palveluksen ammattiauttamisen vaikeimpien kysymysten kanssa niin käytännössä kuin tutkimuksessakin uurastaville. Yhdestä vaietusta asiasta on ryhdytty puhumaan ääneen, ja aloitus on hyvä.

PIRKKO-LIISA RAUHALA

MERJA LAITINEN &
JOHANNA HURTIG (TOIM.)
PAHAN KOSKETUS
IHMISYYDEN JA AUTTAMISTYÖN
VARJOJEN JÄLJILLÄ
JYVÄSKYLÄ: PS-KUSTANNUS,
2002
199 s.

HAASTATTELUN TAITO

Taina Ukkosen folkloristiikan alaan kuuluva väitöskirjatutkimus on hyvä käsikirja haastattelumenetelmiä käyttävällä tutkijalle. Vaikka kyseessä ei ole kvalitatiivisten menetelmien opas, on menetelmien analysointi ainakin toisen tieteenalan edustajalle mielenkiintoisinta luetavaa. Varsinkin niiden, jotka ovat aloittamassa haastattelumenetelmiin perustuvaa tutkimusta, kannattaa tutustua Ukkosen tutkimukseen.

Tutkimuksen tarkoituksena on yhtäältä tarkastella muistitietohistorian periaatteiden soveltamista ja toteutumista kahdessa muistitiedon

keruuprojektissa, joissa Ukkonen on ollut osallisena. Toisaalta Ukkonen tutkii telakkatyöläisnaisten ryhmähaastattelussa tuotetun muistelu-puheen ominaispiirteitä kokemuksettomusten ja oman historian tuottamisprosessina. Ensimmäinen tarkasteltavana oleva muistitietoprojekti on vuosina 1987–1989 Turun maakuntamuseossa toteutettu, turkulaisen työväenliikkeen historiahankeeseen liittynyt muistitiedon tallennustyö, jossa tehtiin 130 haastattelua. Haastattelussa käsiteltiin työtä sekä osallistumista ammatilliseen ja poliittiseen järjestötoi-

mintaan. Toisessa Ukkosen lähteenä käyttämässä projektissa ”Metallin nainen” tallennettiin metallityöläisnaisten ja metallimiesten vaimojen arkea yhteensä 15 haastattelussa. Edellisten lisäksi metallinaiset muistelivat viidessä Ukkosen johtamassa ryhmähaastattelussa työtään ja työyhteisöjään sekä metallityöläisnaisten ammattiyhdistystoimintaa. Haastatteluaineiston tutkimuslistalla ominaispiirrettä kuvaa hyvin se, että Ukkonen mainitsee viimeksi mainitut 20 haastattelua lähdearvoltaan suuremmaksi kuin ensiksi mainitut 130 haastattelua. Muis-